

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği*

Fusun KÖKALAN ÇİMRİN**

Işık ÖZTÜRK***

Ahmet Can DEMİR****

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de özellikle 1990’lı yıllardan sonra etkinliğini giderek artırmakta olan İslami feminist hareketlerin dijital aktivist boyutunu Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog üzerinden görünür kılmaktır. Araştırma, özel olarak Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog kapsamında İslami feminist hareketlerin dijital aktivist eylem repertuarına odaklanmaktadır. Çalışmanın uygulamalı saha araştırması kısmında dijital datalar ele alınacak olması dolayısıyla nitel araştırma yöntemlerine bağlı kalınarak metodolojik bir çerçeve inşa edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri içerisinde de bu araştırmanın deseni örnek olay olarak kendisine karşılık bulmuştur. Ana veri toplama tekniği ise belge ve doküman analizidir. Havle Kadın Derneği’nin web sayfası ve instagram paylaşımları (2018-2024) ile birlikte Reçel Blog yazıları bu çalışmanın ana dokümanları arasında yer almaktadır. Araştırma kapsamına dahil edilen ve dijital olarak üretilen blog yazıları ve sosyal medya paylaşımları 2018-2024 yılları arasındaki süreci kapamaktadır. Sonuç olarak, çalışma süresince elde edilen tüm veriler ve dokümanlar Maxqda 2024 yazılımı aracılığı ile içerik analizi tekniğine bağlı kalınarak değerlendirilmiştir. İslami feminizm ve dijital aktivizm üzerine yürütülen bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye’de İslami feminizmin dijital platformlar üzerinden kendini ifade etme ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde yer alma süreçlerinde hâlâ çeşitli toplumsal ve kültürel zorlukların süregeldiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İslami Feminizm, Dijital Aktivizm, Gender Jihad, Havle Kadın Derneği, Reçel Blog.

Başvuru / Kabul: 15 Ekim 2024 / 25 Kasım 2024

Atıf: Kökalan Çımrın, F., Öztürk, I., Demir, A. C. (2024). Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği, *İmgelem*, 15, 239-268.

Digital Activist Reflections of the Islamic Feminist Movement in Turkey: The Case of Havle Women's Association and Reçel Blog

ABSTRACT

The main purpose of this study is to make visible the digital activist dimension of Islamic feminist movements in Turkey, which have become increasingly active especially after the 1990s, through Havle Women's Association

*Bu çalışmanın verileri Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu’nun 05.03.2024 tarihli ve E-87347630-659-907659 numaralı karar izniyle elde edilmiştir. / The data of this study were obtained with the permission of Dokuz Eylül University Social Sciences Ethics Committee dated 05.03.2024 and numbered E-87347630-659-907659.

**Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir/Türkiye. E Posta: fusun.kokalan@deu.edu.tr, ORCID Numarası: [0000-0002-1832-5781](https://orcid.org/0000-0002-1832-5781), ROR ID: <https://ror.org/00dbd8b73>

***Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir/Türkiye. E Posta: isikozturk@ogr.deu.edu.tr, ORCID Numarası: [0000-0003-4061-8553](https://orcid.org/0000-0003-4061-8553), ROR ID: <https://ror.org/00dbd8b73>

****Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir/Türkiye. E Posta: demir.ahmetcan@ogr.deu.edu.tr, ORCID Numarası: [0000-0002-6060-2367](https://orcid.org/0000-0002-6060-2367), ROR ID: <https://ror.org/00dbd8b73>

and Reçel Blog. The research focuses specifically on the digital activist action repertoire of Islamic feminist movements within the scope of Havle Women's Association and Reçel Blog. Since digital data will be handled in the applied field research part of the study, a methodological framework has been tried to be built by adhering to qualitative research methods. Within qualitative research methods, the design of this research has found itself as a case study. The main data collection technique is document and document analysis. Havle Women's Association's web page and isntagram posts (2018-2024) and Reçel Blog posts are among the main documents of this study. The digitally produced blog posts and social media posts included in the scope of the research cover the period between 2018-2024. As a result, all the data and documents obtained during the study were analysed using Maxqda 2024 software by adhering to the content analysis technique. The findings of this study on Islamic feminism and digital activism revealed that Islamic feminism in Turkey still faces various social and cultural challenges in expressing itself through digital platforms and taking part in the struggle for gender equality.

Keywords: Islamic Feminism, Digital Activism, Gender Jihad, Havle Women's Association, Reçel Blog.

Received / Accepted: 15 October 2024 / 25 November 2025

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya üzerinde gündeme gelen yeni toplumsal değişme dinamikleri (IMF ve DB'nın kurulması; petrol krizleri, neo-liberal politikaların tüm yeryüzünde hâkim olması, 1994 yılında ARPANET adı ile internet sisteminin dünyayı dönüştürmesi ve siyasal alanda Berlin Duvarının yıkılması ile birlikte ideolojik olarak tek kutuplu dünyanın günde gelmesi vb.) ile birlikte günümüz toplumlarının tohumları boy göstermeye başlanmıştır. Toplumsal yaşamda ortaya çıkan bu topyekûn toplumsal değişme örüntüleri bir yandan entelektüel tartışmaları dönüştürürken diğer yandan da gündelik yaşamı yeniden örgütlemeye başlamıştır. Savaşın yarattığı yıkıcı etkilerden en çok etkilenen toplumsal değişme dinamiklerinin başında toplumsal hareketler yer almaktadır. Savaşın ve yeni neo-liberal düzenin etkileri kendisini toplumsal hareketler alanında 1960'lı yıllardan sonra hissettirmeye başlamıştır. Çevreci, barış, savaş karşıtı ve toplumsal cinsiyet alanlarından yükselen toplumsal hareketler literatürde de kendisine "yeni sosyal hareketler" kavramsallaştırması ile karşılık bulmuştur. Bu anlamda feminist hareketlerin geçmişinin 19. yüzyıl başlarına denk uzamasına rağmen tarih sahnesindeki en güçlü feminist akımların üçüncü dalga adıyla 1960'lı yıllardan sonra su yüzüne çıktığı söylenebilir.

19.yüzyıl toplumsal hareketlerinin daha çok ekonomik ve siyasal alana odaklanması ve diğer toplumsal eşitsizlik biçimlerini ihmal ettiği varsayımından yola çıkan yeni sosyal hareketler, büyük bir hızla dünyayı dönüştürmüştür. Yeni toplumsal hareketler içerisindeki en güçlü seslerden biri olan feminist hareketler, farklı varyanslar ile giderek etkinliğini artırmıştır. Tek bir feminizmin ve tek bir kadın hareketinin var olmayacağı anlayışından yola çıkan feminizm görüşü hem akademik tartışmalarda hem de toplumsal hareketler alanında etkin bir karşılık bulmuştur.

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

İslami feminist hareketler ise tüm bu değişim dinamiklerinden büyük ölçüde etkilenecek özellikle de Müslüman ülkelerde sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. İslam ve feminizm gibi ayrıksı olarak konumlandırılan kavramlar, İslami feminist kadınlar tarafından dile uzlaştırılırken, bu kadınların yarattığı etki özellikle Orta Doğu ve İslam ülkelerinde dönüştürücü bir güce sahip olmuştur. Kutsal kaynakların eril, ataerkil ve geleneksel yorumlarını reddeden İslami feministler, bu kaynakların güncel ve kadın bakış açısıyla yeniden yorumlanmasını talep ederek, adeta İslam dünyasında devrim niteliğinde ontolojik ve siyasal bir değişim başlatmışlardır. Dünyada gündeme gelen bu değişimler Türkiye’de etkilerini 1990’lı yılların başında göstermeye başlamıştır. Reformcu niteliklere sahip olan İslami feminist kadınların metinleri Türkiye’de oldukça büyük bir karşılık bularak, ülkemizde de İslami feminist hareketlerin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

İslami Feminizm

1990’ların başlarından itibaren daha görünür bir hale gelen İslami feminizm terimi, İran’da Zanan dergisinde yazan Müslüman kadınların yazılarıyla gündeme gelmiştir (Badran 2002). Bu eğilim özellikle Orta Doğu’da kadın hakları ve feminizm konusunda endişesi olan kadınlar (genellikle eğitilmiş, orta sınıf) arasında harekete geçmiştir (Tohidi 2003: 135). Feminist yaklaşımlar içerisinde oldukça dikkat çekici bir konum sergileyen İslami Feminizm, İslam dini temelinde ve onu referans alarak, kadın ve erkek eşitliğini savunmaktadır. Bu anlamda İslami feminizmin temel hedeflerinin önceki feminist taleplerle paralellik gösterdiği söylenebilir. Ancak genellikle radikal bir tavır sergilemekle birlikte kadınların hem kamusal hem de özel alanda tam eşitliğini savunmaktadır (Badran 2002). İslami feminizm, Kur’an’ı ve hadisleri tekrar inceleyerek, kadınlara yönelik şiddeti reddetmekte ve İslam’ın bu tür bir şiddeti desteklemediğini savunmaktadır. İslami feminizm, kadınların yaşamlarını dönüştürmeye çalışırken aynı zamanda devlet ve toplumsal alan gibi makro konuları da ele almaktadır. Batı’daki Müslüman topluluklarda yetişen ikinci nesil Müslüman kadınlar için patriyarka ve din arasında bir denge kurulmakta ve onlara cinsiyet eşitliğini anlamaları için İslami bir yol haritası sunulmaktadır (Mir-Hosseini 2006: 629; Badran 2002).

Özellikle de İslam’ın patriyark bir yapı olduğu görüşüne ilişkin İslami feminist camianın ciddi bir karşı çıkışları söz konusudur. Dolayısıyla İslami feminist anlayış çerçevesinde patriyarkanın, geleneksel/dini ve modern/seküler formlarıyla ele alınmış olduğu görülür. Geleneksel/dini biçimde patriyarklık; baba hakkı/hükümdarlığı olarak tanımlanmaktadır. Bu, Tanrı’nın baba figürüne dayalı bir erkek egemenliği anlayışını içermektedir. İslam dini bu erkek

egemenliğini doğrudan teyit etmese de Ku'ran'ın yorumlanması sürecinde bu tür bir patriyarkal yapıya referanslar verilir. Modern/seküler anlamda ise cinsiyet ayrımı fikrine dayalı erkek ayrıcalıkları politikası gündeme gelir. Bu tür bir patriyarkal yapı, biyolojik cinsiyeti politikleştirip, erkeği öncelikli hale getirirken kadını “farklı” ya da “eşit olmayan” olarak konumlandırır. İslami feminist anlayış, Kur'an'ın bu patriyarkal yorumlara tabi tutulduğunu ve bu yorumların sıklıkla eksik ya da hatalı olduğunu savunmaktadır. Özellikle, Kur'an'daki belirli ayetlerin izole edilip tek başına yorumlanması yerine, bütüncül bir okuma yaklaşımının eksikliği ve tarihi bağlamın göz ardı edilmesi, İslami feministler tarafından sıklıkla eleştirilmiştir. İslami feminist anlayışa göre Kur'an'ı kadın ve erkek arasındaki eşitlik vurgusunu çarpıtarak patriyarkal bir yapıya dayandırmak yanlıştır. Kur'an, cinsel farklılıkları tanımakta ancak cinsel farklılaşma görüşüne bağlı kalmamaktadır. Kur'an aslında kadın ve erkeği eşit kabul etmekte ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yapmamaktadır (Barlas 2001: 15; Barlas 2002: 165; Wadud 2022: 59). Barlas Kur'an'ı yalnızca karşı-patriyarkal kodlarda okunabileceğini savunmaktadır. Ancak öncelikli olarak Kur'an'ı karşı-patriyarkal okunmasını mümkün kılmak üzere teolojik duyarlılığın geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü inananlar için kutsal kitap ilahi bir konuşmadır ve onu nasıl anladığımız sonuçta Tanrı'yı nasıl kavradığımızıza bağlıdır (Barlas 2001: 21; Barlas 2002: 10).

Ziba Mir-Hosseini de benzer bir düşünceyle İslam hukukunun, İslam'ın gerçek özünü yansıtmadığını düşünmektedir. 1979 İran Devrimi sonrasında yaşadığı deneyimlerle birlikte İslam hukuku ve kadın hakları arasındaki çelişkilere dikkat çekmiştir. Mir Hosseini, İslam'ın adalet ve eşitlik temelinde olduğunu ancak bu değerlerin kadınların haklarını düzenleyen yasalarda yansıtılmadığını ve İslam hukuku metinlerinin kadınları ikinci sınıf vatandaşlar olarak gördüğünü söylemiştir. Kendisi, İran'da yaşadığı deneyimlerle İslam'ın adalet ve eşitlik ilkelerinin bazı yorumların gerisinde kaldığını gözlemlemiştir. İslam hukukunun kadınları ikinci sınıf vatandaşlar olarak görmesinin, gerçek inancın özünü yansıtmadığını iddia etmektedir. İslam'ın adalet anlayışını ve kadın haklarını İslam'ın kutsal metinlerinden ve yasalarından daha bağımsız bir şekilde yorumlamanın gerekliliğini vurgulamaktadır (Mir-Hosseini 2006).

İran'daki İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki sürecin ve cinsiyet rejiminin evrimi oldukça çarpıcıdır. İslam devrimi, dini bir kastın yönetimi, kişisel statü ve suç alanlarına İslam hukukunun uygulanması ve zorunlu örtünme ile karakterize edilen acımasız bir kültürel-politik sistem kurmuştur. Kadınların yasal statüsünü ve sosyal konumlarını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır (Moghadam 2002). Mir-Hosseini, İslam Cumhuriyeti'nin kadınları

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

onurlandırma ve koruma vaadini yerine getirmedeki başarısızlığının İslami feminist bir meydan okumanın ortaya çıkmasına yol açtığını ya da kendi deyimiyle “yerli, yerel olarak üretilmiş, feminist bilince” yol açtığını savunmaktadır (2005: 162). Bu bilinç ve meydan okumanın, 1992’de boşanma yasasında değişikliklere yol açtığını ve bu yasanın ruhunun boşanmayı erkekler için daha az erişilebilir ve daha maliyetli hale getirmek olduğunu öne sürmektedir. Bu durum, Zanan dergisinde kadınlara ve toplumsal cinsiyete ilişkin sosyal analizlerin çoğalmasına yol açmıştır (Mir-Hosseini 1998: 48). Tüm bu toplumsal değişme dinamikleri ile birlikte Zanan dergisi İran’ın feminist hareketine katkıda bulunarak kadın haklarının desteklenmesi ve cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması için önemli bir toplumsal değişme dinamiği olarak gündeme gelmiştir. Böylece İslami kaynakları radikal bir biçimde yeniden yorumlamak olanaklı hale gelmiştir (Najmabadi 1998).

İslami feminist yaklaşımlar içerisinde yer alan Yamani ise 1996 yılında Feminizm ve İslam adlı kitabında bu iki kavramı birlikte kullanmıştır. Bu kitapta 1980’lerde Suudi Arabistan’da gündeme gelen İslami feminizmi ele almıştır. Yamani, 1980’li yıllarda krallıkta dini bir dirilişin meydana geldiğini söylemektedir (1996: 263). Müslüman dünyasında kadınlara yönelik İslami kuralların ne ölçüde manipüle edildiğini dile getirmektedir. Bu kurallar, ev içi ve ev dışı ataerkil bir sistem aracılığıyla kadınların izin almadan evden dışarı çıkmalarına veya tek başına yurt dışına seyahat etmelerine izin vermemektedir. Suudi Arabistan’da kadın olmanın zorluklarından bahsetmektedir.

Tüm bunlarla birlikte kendi ülkemize baktığımızda ise diğer Müslüman ülkelerden farklı bir şekilde İslami feminizmin ortaya çıktığını görmekteyiz. Diğer Müslüman ülkelerdeki İslami feminist kadınlar ataerkil bir şekilde yorumlanmış olan Kur’an’ın zorunlu gerekliliklerinden çıkıp özgürleşme çabası içindedirler. Ancak Türkiye’de İslami feminist hareketlerin kabaca türban yaşağına karşı olarak gündeme geldiğini söyleyebiliriz.

Türkiye’nin laiklik sürecine geçişi, kendi deneyimleri doğrultusunda diğer Müslüman ülkelerden farklı bir dönüşüm geçirmiştir. Cumhuriyet, 1923 yılında ilan edilmiş, Halifelik 1924 yılında kaldırılmış, 1926 yılında İsviçre Medeni Hukuku’nun benimsenmesiyle aile hukuku tamamen laik prensipler üzerine oturtulmuştur. Dini nikâh ve çok eşlilik yasaklanmıştır. Son olarak, 1937 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ile Türkiye Cumhuriyeti’nin laik bir devlet olduğu resmi olarak ilan edilmiştir (Göle 2013:22). Cumhuriyet Dönemindeki düzenlemelerle birlikte bu yenilikler özellikle kadın üzerinden gerçekleşerek, Batılı kadın normlarına uygun bir görüntü oluşturma çabasıyla kendini göstermiştir. Başörtüsü yaşağıyla

kamusal alanda varlık gösteremeyen kadınlar çemberin dışında kalmışlardır. 1983'te üniversitelerde başörtüsünün yasaklanması, siyasal kutuplaşmanın en keskin tezahürlerinden birisi olmuştur. Üniversitede başörtüsü yasağını protesto eden öğrencilere toplumun farklı kesimlerinden destek gelmiş, bu süreçte din ve vicdan özgürlüğü kapsamında ortaya çıkan talepler, toplumsal bir hareketin doğuşuna işaret etmiştir. Bu süreç aynı zamanda 1970'ler sonrasında Türkiye'de hissedilen feminist hareketin de farklı bir perspektiflere yönelmesine neden olmuştur (Altıparmak ve Budak 2020). Göle'ye göre, kadının siyasi bir talep olarak yeniden "çarşafa" girmesi istenci, 70'li yıllardan itibaren tüm Müslüman ülkelerde ortaya çıkmış ve bu ülkelerin modernleşme deneyimlerini sorgulatmıştır. Müslüman ülkelerde yükselen İslamcı hareketlerle modernist seçkinler arasında kadının toplumsal ve hukuki statüsü doğrudan siyasi kavga meselesi olmuştur (2011: 114).

Türkiye'de feminizmle ilgili ilk İslami söylemlerin Nokta dergisinin 1987 yılında "Türbanlı Feministler" sayısıyla birlikte gündeme geldiğini söyleyebiliriz. Dergi "türban" ve "feminizm" gibi iki ayrı toplumsal formasyonun şaşırtıcı bir sentez oluşturduğundan bahsetmektedir. Dergi, İslami feminizmi savunan kadınlar hakkında "*çoğunluğu yüksek öğrenim görmüş, zeki ve kültürlü olan bu genç kız ve kadınlar hem modernizme hem de geleneksele karşı çıkan Müslüman kadının yeni bir kimlik arayışını*" temsil ettiğini söylemektedir (Göktürk ve Çakır 1987: 47). Nokta dergisi ise böylesi bir akımın nedenlerinin peşine düşmüştür. Gündeme gelen açıklamalara göre tüm ideolojiler gibi İslami düşünce de şehirleşmiştir. Köylerde ve kasabalarda yaşayan Müslüman kadınlar, şehirlerdeki Müslüman kadınlar gibi gelenekleri sorgulayamıyorlardı. Gelenekler de şehirlerde devam ettirilemediği için yeni problemler ortaya çıkıyordu. Başka bir cevaba göre, Müslüman kadınlar da artık erkekler gibi Kur'an'a yani temel kaynağa ve diğer temel metinlere ulaşabilecek bilgi düzeyine ulaşmışlardır (Göktürk ve Çakır 1987). Bu ideolojiyi savunan kadınlardan bazıları kendilerini feminist olarak tanımlamamakta, bazıları da kendilerini diğer feminist gruplardan kesin bir şekilde ayırmaktadır. Çünkü onların konusu sadece kadın değildir. Bu yolu erkekler ile birlikte yürümenin doğru olduğunu düşünmektedirler ve asıl amaçlarının İslam'ın temel kaynaklarına dönmek yani modern Asr-ı Saadete dönmek olduğunu dile getirmektedirler (Göktürk ve Çakır 1987).

1990'larla birlikte Nilüfer Göle, Yeşim Arat ve Feride Acar, eserlerinde İslami feminizm kavramını kullanmaya başlamışlardır. Ancak, bu yazarlar İslami feminizmi eleştirel bir gözle kaleme almışlardır. Göle'ye göre, siyasallaşan İslam'ın bayrağı kadınlar olmuştur. 1970'li yıllardan itibaren, türban etrafında gelişen tartışmalarla birlikte, İslamcı öğrencilerin

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

kimlik kartları için başlarını açık göstermeme talepleri, tıp eğitimi alan öğrencilerin kadavra üzerinde pratik yapmayı reddetmeleri, sanat eğitiminde çıplak modellere karşı durmaları ve hatta çıplak heykel ve resim sergilerine saldırılarda bulunmaları gibi olaylar, “ilerici-gerici” ayrışması etrafında devam etmiştir (2011: 114). İslami feminizm, tek tip bir “evrensel” tanıma karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu hareket, herkesin dinsel ve etnik kimliklerini bir kenara bırakarak nötrleşmeyi ön gören laik kamusal alan içinde özneleşme arayışını temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle, İslamcılar, Batı-dışı bir modernlik çerçevesinde dışlanmadan ve bastırılmadan, tanınan ve meşru görülen bir Müslüman kimliğin oluşturulması için mücadele vermektedirler (Göle 1997). Örneğin, İslam dininden yola çıkılarak harekete geçen kadınların erkeğe boyun eğmeyi reddetmelerinin bir göstergesi olarak ele alınabilir.

Yeşim Arat ise laik feministler ile İslamcı feministleri ayırmaktadır. Laik feministlerin, ev içi şiddetten yasal eşitliğe kadar çeşitli kadın sorunlarıyla ilgilenirken, İslami feministlerin kadınların genellikle başörtüsü hakkındaki dini haklarına odaklandıklarını dile getirmektedir. Başörtüsünün, dini özgürlüklerin, dini inanç temelinde ayrımcılığa karşı korunma hakkının ve eğitim hakkının yeniden tanımlanmasını gerektiren bir laik devlette tartışmalı olduğunu belirtmektedir (Arat 2016: 130-140). Arat’a göre, İslamcı kadınların bireysel özgürlüğünde sınırlamalar vardır. İslam'a dayalı olarak, kadınların kendi kaderleri için mücadele etmeleri, patriarkal yorumlar tarafından engellenebilir. Ayrıca, İslam'ın sınırları içinde özerklik ve maddi eşitlik talep etmek, kutsal otorite tarafından manipülasyona açık olabilir (1998: 123).

Feride Acar ve Gülbanu Altunok yaptıkları çalışmada feministleri Kemalist, Kürt ve İslamcı olarak ayırmışlardır. Onlara göre, Kemalist kadınların laikliğe ve Cumhuriyet'in eşitlik politikalarına tavizsiz bağlılığı vardı. Kürt ve İslamcı feminist gruplar bu politikaları dini ifadeyi engellemek, etnik kimlik iddialarını göz ardı etmekle eleştirmişlerdir. İslamcı ve Kürt kadın grupları, devlet politikalarına karşı olmalarında ve kimlik politikalarına bağlılıklarında paylaştıkları zemine rağmen dışlayıcı cemaat bağlılıkları nedeniyle birbirlerine mesafeli durmuşlardır (2009: 27). Başörtüsü meselesi etrafında yürütülen tartışmalar ile birlikte politik elitler ve yargı arasındaki hukuki mücadeleler ve nihayetinde İslamcı feminist kadınlar politik sistemle ilgili ciddi bir hayal kırıklığına uğramışlardır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de özellikle 1990’lı yıllardan sonra etkinliğini giderek arttırmakta olan İslami feminizmin dijital aktivizm boyutunu görünür kılmaktır. Araştırma, özel

olarak, Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog kapsamında İslami feminist hareketlerin dijital aktivist eylem repertuarına odaklanmaktadır. Kendilerini İslami Feminist olarak tanımlayan Havle Kadın Derneği ve dijital aktivizmin önemli bir görünümü olarak karşımıza çıkan Reçel Blog, bu araştırmanın ana evreni olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında dernek bünyesinde ve Reçel Blog sayfasında aktif ve kendisini İslami Feminist olarak tanımlayan kadınların dijital paylaşımlarına odaklanılmıştır. Araştırmada esas olarak kadınların gerek dijital alanda gerekse gündelik yaşamda ne tür deneyimler aracılığıyla İslami feminist bir hareketi görünür kılmaya çalıştıkları tespit edilmek istenmektedir.

İslami Feminizmi konu edinen alan yazınına bakıldığında konuya ilişkin çeşitli çalışmaların yürütüldüğü tespit edilmiştir (Güç 2008; Gürhan 2010; Altıparmak ve Budak 2020 Parmaksız ve Öztan 2021). Ancak bu çalışmaların genellikle teorik bir tartışmayı içermekte olduğu görülür. Oysa bu çalışmada bizzat kendilerini İslami feminist olarak tanımlayan kadınların deneyimleri onların tecrübeleri ve kendi “söz” leri üzerinden yaptıkları dijital paylaşımlar üzerinden görünür kılınmaya çalışılacaktır. Çalışmanın taşıdığı bu özellik, aynı zamanda araştırmanın özgün yönüne de vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma bir yandan kendilerini İslami feminist olarak tanımlayan kadınların deneyimlerini anlayabilmek açısından diğer yandan da geleneksel İslami değerlerle çağdaş dijital platformların birleşiminden doğan dinamikleri görünür kılmak bağlamında önemlidir. Nihayetinde Türkiye’de İslami feminizmin dijital aktivizm aracılığıyla nasıl şekillendiğini ve dönüştüğünü kavrayabilmek için anlamacı sosyolojinin ilkeleri bağlamında çalışmanın ana kurgusunun belirlenmiş olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Yöntem ve Deseni

Bu araştırma hem alan yazını hem de metodolojik olarak yeni ilke ve anlayışlara dayalı olarak kurgulanmıştır. Eleştirel bir epistemolojiden beslenen feminist paradigma ile birleşen İslam düşüncesi ile hareket eden toplumsal hareketler üzerine odaklanma, yöntemsel ve teorik olarak yeni tartışma ve uygulamaları da beraberinde getirmektedir.

Böylece çalışmanın kuramsal kısmında İslami feminizmin dijital aktivizm ile buluşma noktası üzerinde bir teorik tartışma yürütülmeye çalışılmıştır. Çalışmanın uygulamalı saha araştırması kısmında dijital datalar ele alınacak olması dolayısıyla nitel araştırma yöntemlerine bağlı kalınarak metodolojik bir çerçeve inşa edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri içerisinde de bu araştırmanın deseni örnek olay olarak kendisine karşılık bulmuştur. Çünkü bu çalışmada İslam ve feminizm gibi farklı uğraklar olarak görünen ayrık toplumsal konular bir arada ele alınmaya çalışılmıştır. Türkiye’de bu ayrık toplumsal konuları bir araya getiren

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog, bir vaka (örnek) olarak ele alınmıştır. Örnek olay deseni “çağcıl bir olgu konusunda kendi gerçekliği bağlamında özellikle olgu ve bağlam arasındaki sınırlar yeterince açık olmadığı yürütülen ampirik çalışma” (Yin 2003) olarak tanımlanmıştır. Yin’in de ifade ettiği üzere aslında örnek olay deseni bir toplumsal fenomen ile ilgili görünenin dışında olgu ve bağlam arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Dolayısıyla feminizm, İslam ve aktivizmi birleştiren bu çalışmanın ana odağı olan Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog, oldukça belirgin vakalar olarak konumlanmaktadır.

Nitel araştırma yöntemlerinin örnek olay desenine göre yapılandırılmış bu çalışmada metodolojik olarak tarihsellik bağlamı ve karşılaştırmanın temel alınması da önemlidir. Özellikle tarihsel olgular üzerinde karşılaştırmalı metodolojik (Qyen 1990) bir anlayışın benimsenmiş olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Nitel araştırma yöntemlerine ve örnek olay desenine bağlı kalınarak yürütülen bu çalışmada ana veri toplama tekniği belge ve doküman analizidir. Havle Kadın Derneği’nin web sayfası ve Instagram paylaşımları (2018-2024) ile birlikte Reçel Blog yazıları bu çalışmanın ana dokümanları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bu çalışma kendi içerisinde taşıdığı özellikler dolayısıyla da oldukça dikkat çekicidir. Çünkü araştırma bir taraftan konu olarak dijital aktivizme odaklanırken diğer yandan da bizzat araştırmanın analiz yöntem ve tekniği de dijital datalar üzerinden gerçekleşmektedir. Araştırmanın taşıdığı bu özgün özellik çalışmanın geçerlik ve güvenilirliği bağlamında da oldukça değerlidir

Araştırma kapsamına dahil edilen ve dijital olarak üretilen blog yazıları ve sosyal medya paylaşımları 2018-2024 yılları arasındaki süreci kapsamaktadır. Böylesi bir evrenden ölçüt örnekleme tekniği yolu ile toplam 63 belge ve 194 sosyal medya paylaşımı bu araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada başlangıç noktası olarak 2018 yılının seçilmesinin birkaç temel nedeni vardır. Bunlardan ilki Havle Kadın Derneği’nin 2018 yılında kurulmuş olmasıdır. Dolayısıyla çalışma kapsamında derneğin başlangıcından günümüze dek yapmış oldukları paylaşımlar ele alınmıştır. Böylece tarihsel seyir içerisinde bizzat derneğin toplumsal mücadele ve hak arayışındaki değişim sürecini takip edebilmek olanaklı hale gelmiştir. Diğer yandan araştırmanın ana odak gruplarından biri olan Reçel Blog’un faaliyete geçmesi ise biraz daha eskiye, 2008 yılına denk düşmektedir. Aslında bakıldığında Havle Kadın Derneği’nin, Reçel Blog çevresinde örgütlenen, bir araya gelen kadınların bir toplumsal mücadele alanı olduğunu

da söylemek mümkündür. Böylece birbirine içkin olan iki araştırma biriminin dijital aktivist paylaşım ve süreçlerini takip edebilmek olanaklı hale gelmiştir. Sonuç olarak, çalışma süresince elde edilen tüm veriler ve dokümanlar Maxqda 2024 yazılımı aracılığı ile içerik analizi tekniğine bağlı kalınarak değerlendirilmiştir.

Veri Analizi ve Bulgular

Çalışma kapsamında ele alınan belge ve dokümanlar üzerinden çeşitli kod ve temalar oluşturulmuştur. Bu araştırma bağlamında üç ana tema ve bunlara ilişkin çeşitli kodlamalar gündeme gelmiştir. Aşağıdaki görselde araştırmanın kod bulut haritası yer almaktadır.

Şekil: 1. Kod Bulutu

Araştırma kapsamında ortaya çıkan tema ve kodların iki ayrı yöntem uygulanarak oluşturuldukları ifade edilebilir. Bunlardan ilki mevcut literatüre dayanmaktadır. Özellikle de bu çalışma açısından ayrıcalıklı bir önem atfeden “gender jihad” kodunun gerçekte literatürde toplumsal cinsiyet adaletini İslami feminist bir bakış açısıyla harekete geçirmeye çalışan toplumsal mücadeleyi açıklamak üzere kullanıldığına tanıklık etmekteyiz (Wadud, 2008). Kavramsal olarak kendisine gender jihad olarak karşılık bulan toplumsal gerçeklik aslında Türkiye’de İslami feminist hareketi örgütlemeye çalışan kadınların toplumsal mücadelesi anlamına da gelmektedir.

Çalışmanın analiz kısmında nitel araştırma yöntemine sadık kalınarak kodların oluşturulma sürecinde iki yöntem kullanılmıştır. Öncelikli olarak araştırmacılar, ilgili literatüre ait kavramların bazılarını kod olarak atamışlardır. Karşımıza çıkan ikinci alternatif ise araştırma sahasıdır. Çalışma süresince özellikle de katılımcıların sosyal medyadan paylaşmış oldukları kendi ifadelerine dair kod ve temalar oluşturulmuştur. Araştırmada böylesi bir olanağın

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

gündeme gelmesinin asıl nedeni ise araştırma takvimi açısından bir bölünmüşlüğü yaşanmamasından kaynaklanır. Bu çalışma süresince literatür yazımı ve saha araştırması takvimi açısından eşzamanlılık ilkesi benimsenmiştir. Alan yazınında ortaya çıkan kuramsal ve kavramsal ilkeler sahadan elde edilen veriler ile test edilmeye çalışılmıştır.

Belge ve dokümanlar, Maxqda yazılımı aracılığı ile öncelikle ön-kodlama ve geçici kodlama ile kategorize edilmiştir. Veri analiz aşamasında ise veri birleştirme ve ayırma işlemi uygulanmıştır. Nihai noktada bu çalışmadaki tüm kodlamalar bizzat araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş olup, Saldana’nın (2019) ortaya koymuş olduğu “Keşfedici Kodlama” ve “Betimsel Kodlama” ilkeleri benimsenmiştir.

Vaka incelemesine dayalı olan bu metnin veri analiz ve bulgular kısmında ise yürütülen tartışmalar, Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog’un dijital aktivist unsurlarını görünür kılmaya yönelik olarak kategorize edilmiştir. Böylece araştırmanın bu aşamasında örnek olay desenine bağlı kalınarak, “Gender Jihad”, “Dijital Aktivizm” ve “İslami Feminizm” ana temalarının oluşturulduğu söylenebilir. Araştırma raporunun yazım aşamasında ise veri analiz bölümündeki başlıkları belirlerken, temalar ana hareket noktası olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla elinizdeki bu çalışmanın bundan sonraki veri analiz kısmında bu başlıkların araştırma temaları olarak ele alınmış olduğu görülür.

Gender Jihad*

Gender Jihad kavramsallaştırması aslında İslam dininin kuruluşundan bu yana toplumsal yaşam için adil bir düzeni inşa etme kaygısından hareket ettiği fikri üzerine kuruludur. Ancak geçen tarihsel süreç içerisinde İslam’ın bu amacı gerçekleştirme konusunda çeşitli başarısızlıklar ve zorluklarla karşılaştığı fikrini kendinde barındırır. Bu anlamda İslam düşüncesinde Müslüman kadınlar merkezli bir reform hareketi olma anlamına gelir. Gerek toplumsal adaletin gerekse İslam’ın statik olmadığı görüşünü benimser. Gerçekte temel kaynaklara bakıldığında İslam dininin iki temel ve kutsal kaynağı vardır. Bunlar, Allah’tan gelen vahiy olarak Kur’an ve bu vahiy alan peygamberin uygulamalarıdır. İslami feminist anlayışa göre bu iki kaynak her ne kadar kutsal olmalarına karşın statik bir sürekliliğe sahip değildir. Temel ve kutsal kaynakların yüzyıllarca sürdürülebilmeleri ve gelecek kuşaklara aktarılması için bir ilerleme ve gelişme çizgisi içerisinde olmaları gerekir (Wadud 2008; Kvakhadze 2020; Piedalue,

*Gender Jihad kavramı, bu çalışmada İngilizce dilince kullanıldığı biçimde doğrudan kullanılmıştır. Türkçe alan yazını literatürde kavrama çok sık rastlanmamakla birlikte, genellikle toplumsal cinsiyet cihadı ya da cinsiyet cihadı biçiminde çevrilmiştir.

Gilbertson ve Raturui 2021). Daha adil bir toplum için bu temel kaynakların İslam'da reform anlayışı çerçevesinde sürekli olarak yeniden incelenmesi ve yorumlanması gerekir. Gender Jihad kavramı da aslında kutsal kaynakların yeniden incelenmesi ve güncellenmesi için İslam'da reform anlayışı üzerine temellendirilmiş olan bir yaklaşımdır.

“Müslüman kadın için en temel sıkıntı, hukuk yapıcı İslam alimlerinin, özelde de gelenekselcilerin, her tür reform talebini “Allah Kur'an'da böyle buyuruyor” diyerek reddetmesidir.....Oysa İslami feministler “Allah'ın böyle demediğini” ve kanonlaşmış İslam literatürünün aslında erkek yorumlar manzumesi olduğunu vurgulamaktadır” (Kütük Kiriş 2020).

Araştırma bulgularından elde edilen verilere göre gender jihad ana temasına ilişkin olarak; “kutsal mekanlar ve kadın”, “İslam'ın feminist revizyonu”, “İslam ve beden”, “feminist dayanışma”, “Konca Kiriş”, ve “toplumsal cinsiyet” kodları oluşturulmuştur. Araştırmaya ait tüm veriler detaylı bir biçimde incelendiğinde Türkiye'de İslami feminist söylemi geliştirmeye çalışan kadınların doğrudan gender jihad kavramını oldukça sınırlı bir biçimde kullandıklarına tanıklık ederiz. Ancak kavram doğrudan telaffuz edilmese dahi özellikle İslam'ın feminist revizyonu ve toplumsal cinsiyet kodlamalarının içeriğinin tümüyle gender jihad kavramına gönderme yaptığını da belirtmek gerekir.

“Kısaca, İslami feminizm, İslam'ın özü itibarıyla ataerkil bir din olduğu argümanına karşı gelişmiş bir literatürdür... İslam geleneğinin, özellikle de aile hukuku alanında ataerki ile bütünleşmiş yapısını, dolayısıyla da Kur'an ve hadis literatürünü, anlama ve yorumlamada erkek elitin tekeli sarsmayı hedefler” (Kütük Kiriş 2020).

Oldukça reformist hatta devrimci nitelikler taşıyan yukarıdaki söyleme bakılacak olursa gender jihad kavramı tam anlamıyla topyekûn bir mücadele anlamı taşır. İslami feminist görüşü benimseyen kadınlar, İslam'ın ana argümanları bağlamında eleştirel bir pozisyon üstlenirler. Eleştirel İslami feminist söyleme göre gender jihad ile hayata geçirilmesi gereken üç ana unsur vardır. Bunlar, “kadın ve erkeğin ontolojik eşitliğinin kabulü, İslam hukukunun dinamik yapısı gereği kadın-erkek ilişkilerini düzenlemede yeni bir içtihadın gerekliliği ve bilgi üreten iktidar ortakları olarak erkek merkeziliğinin yıkılarak Müslüman kadının İslami kaynaklara eşit erişim ve yorum yetkisi kazanmasıdır” (Kütük Kiriş 2020). İslami feminist kadınlar tarafından dile getirilen bu söylemler aslında bir mağduriyetin yansıması olarak da okunabilir. Yüzyıllar boyu bilgi, güç ve karar alma mekanizmaları dışında bırakılanlar olarak kadınlar; siyaset, toplum ve hatta din kurumu üzerinden bu dışlanmışlığa karşı bir başkaldırı hareketi başlatmışlardır. Bu başkaldırı hareketi, ontolojik ve epistemolojik olduğu kadar aynı zamanda siyasal alanda da gerçekleşir. Ontolojiyi (virtüel olan) pratiğin (aktüel olan) önünde

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

konumlandırılan İslami feminist söylem, öncelikli olarak fikir ve düşünce yapısı zemininde bir dönüşümü hedefler.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre elbette ki tek bir İslami feminizm ya da tek bir gender jihad görüşü yoktur. Farklı coğrafya ve antropolojik yapılar üzerinden yükselen çeşitli sözler ve eleştiriler söz konusudur. Ancak tümünde ortak olan kadın ve erkeklerin bilinçlendirilmesidir.

“Son olarak, İslami feminizm(ler) literatürünün kadın ve erkek bilinçlendirme faaliyetinin önemli bir parçası olduğunu ekleyelim” (Kütük Kiriş 2020).

“Ve ben şimdi oğlumu içinde büyüdüğümüz tüm ezberlerden uzakta kalarak, bu kültürün ona tanıdığı bütün o “erkeklik” haklarını kendi elleriyle iade etmesini sağlayarak, var olan tüm kabullere rağmen yetiştireceğim. Aşık olmayı, sevmeyi, zarafeti, güçsüz olabileceğini, ağlayabileceğini öğreteceğim ona. İnşallah. Ama bana yardım etmeniz lazım. Tek başıma yapamam. Elinizi uzatın güzel kadınlar. Çocuklarımız var. Onlar için ayağa kalkalım” (Olgaç Özbek 2018).

“Sözün özü, bu 8 Mart’ta da, muhtemelen sırtıma oğlumu takarak İstiklalde slogan atıyor, şarkılar söylüyor, dans ediyor ve oradaki diğer kadınlarla birlikte o bir aradılığı hissediyor olacağım. O anlık güzelliği koruyacak şekilde birbirimizin kafasını karıştırsak, birlikte konuşsak, birlikte değişsek güzel olmaz mıydı?” (Çamdereli 2018).

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşıldığı üzere hayata geçirilecek bir bilinçlendirme sürecinin tüm toplumu kapsamaması amaçlanmaktadır. Bu sebeple de Havle Kadın Derneği hem kadınları hem de toplumun geri kalan üyelerini bilinçlendirmek için çeşitli faaliyetleri düzenli olarak örgütlemektedir. Bunlar arasında iftar ve bayramlaşma etkinliği, piknik, gönüllü buluşmaları gibi gündelik eylemler söz konusu iken diğer yandan da çok daha örgütlü, sürekli ve sistemli olarak gerçek anlamda bilgilendirme ve bilinçlendirmeyi amaçlayan etkinlikler de mevcuttur. Sivil toplum okulu, Havle okulu ve atölye çalışmaları, bu tür örgütlü ve sürekli etkinlikler arasında sayılabilir. Bu denli yoğun etkinliklerin örgütlenmesinin temel nedeni ise bilinçlendirme ve farkındalık yaratma iddiasıdır. Bu etkinlikler içerisinde yer alan sivil toplum okulu ayrıcalıklı önem arz etmektedir. Eşitlik ve bilgi paylaşımı üzerine kurulu olan okul, herkese açık ve online olarak düzenlenir. Bu okulda teorik konular (İslami feminizm nedir?, sivil toplum, sivil toplum ve örgütlenme vb.) ele alınarak, katılımcıların bilinçlendirilmesi sağlanmaya çalışılır.

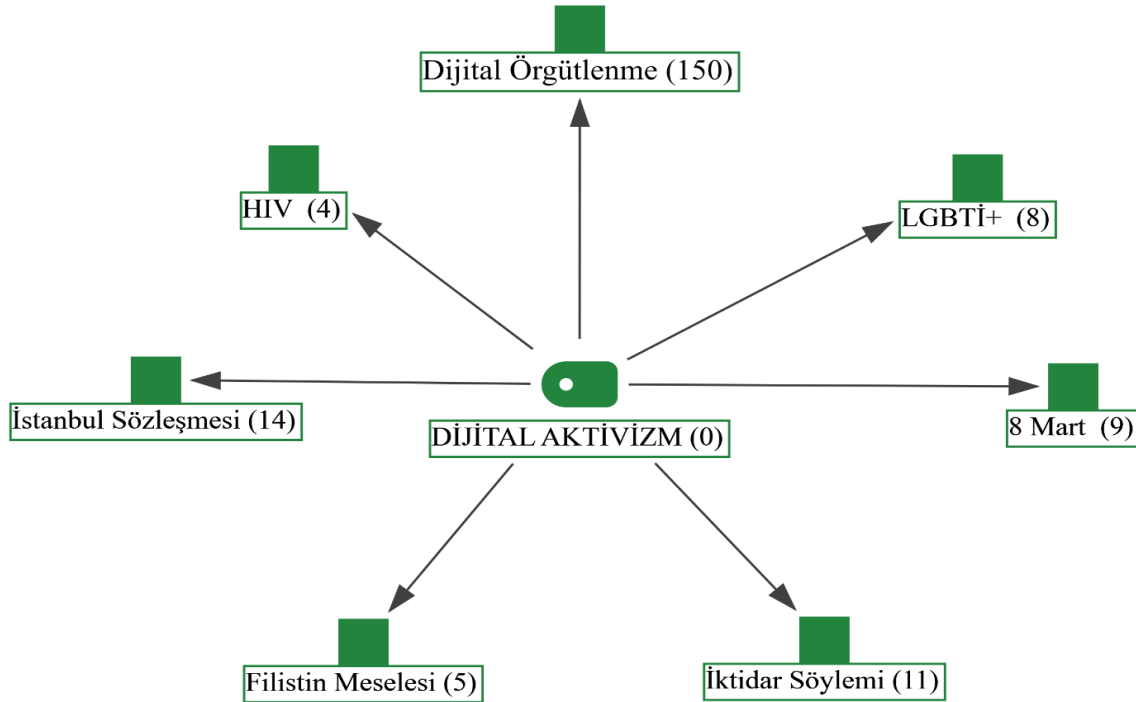
“Müslüman kadınlar konuşur. Müslüman kadınlar tüm İslam tarihi boyunca konuşmuş olsa da, artık sesleri kiteselleşmiştir. Bu kiteselleşme, bu ivmenin durmayacağına veya yön değiştirmeyeceğinin garantisidir” (Wadud 2020).

İslami feminist kadınlar, bu reform hareketi yolu ile toplumsal cinsiyet bağlamında cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim gibi aslında geleneksel İslam anlayışı açısından tümüyle reddedilen farklıları da İslam ile birleştirmeye çalışırlar. Havle Kadın Derneği'nin ve Reçel Blog'un "diğer" Müslümanlar tarafından en fazla eleştirildikleri konuların başında ise toplumsal cinsiyet tartışması yer alır. Özellikle de Havle Kadın Derneği'nin sosyal medya hesapları üzerinden yapmış oldukları paylaşımlarda LGBTİ+ bireylerin cinsel yönelim ve kimliklerine saygı duyduklarını açıkça beyan ederler. "Tüm örtüsüne bürünen Müslüman LGBTİ+" ler olarak kabul edilen farklı cinsel yönelim ve kimliklere saygı duymak ve hatta birlikte hareket etmek, derneğin en temel ayırıcı özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkar. Genellikle İslam dini ile bağdaştırılamayan bu durum aynı zamanda derneğin ciddi eleştiriler almasına da sebep olur. Bu tartışma, aşağıdaki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Dijital Aktivizm

Çalışma kapsamında "dijital aktivizm" olarak kodlanan bu başlık; sosyal medya ve internet kullanımının artışıyla birlikte örgütlenmenin ve aktivizmin değişen yapısına uyum sağlamaya çalışan Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog'un çeşitli paylaşımlarının bir özeti niteliğindedir. Aşağıdaki görsel her iki oluşumun da dijital aktivizm çevresinde oluşan gündemlerinin bir yansıması olarak düşünülebilir.

Şekil: 2. Dijital Aktivizm Kod Gösterim Modeli

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

Araştırmanın ana temalarından biri olan dijital aktivizm hiyerarşik kod-alt kod modeli şekil 2’de görüldüğü gibidir. Dijital aktivizm teması dijital örgütlenme, LGBTİ+, 8 Mart, iktidar söylemi, Filistin meselesi, İstanbul Sözleşmesi ve HIV olmak üzere yedi farklı kodla tanımlanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog sosyal medya ve internet siteleri gönderileri sonucu elde edilen bilgilere göre paylaşımların dijital örgütlenme konusunda yoğunlaştığını saptanmıştır. Havle internet sitesindeki yazılardan biri bu konuyla ilgili şöyle bir tanım yapmaktadır:

“Geçtiğimiz on yılda Türkiye feminizmini dönüştüren belli başlı yerel ve ulusaşırı dinamikler var. Bu dinamiklerin yansımalarından bazılarını şöyle sıralayabiliriz: (a.) devlete ve kurumlara şüpheli yaklaşım ve sivil toplumculuk mantığından uzaklaşma, (b.) sosyal medya üzerinden örgütlenme ve kampanyalar yürütme” (Çağatay 2020).

Dijital aktivizmle ilgili kod gösterim modelinde de açıkça görüldüğü üzere en dikkat çeken kod, dijital örgütlenmedir. Özellikle çalışmaya konu olan Reçel Blog’un feminist düşünceyi dijital ortama taşımasıyla birlikte, örgütlenme biçiminin geleneksel modelden dijitalle doğru geçirdiği dönüşüme uyum sağlanmıştır. Bu da devam eden süreçte Havle Kadın Derneği’nin dijital örgütlenme biçimine bir zemin oluşturmuştur.

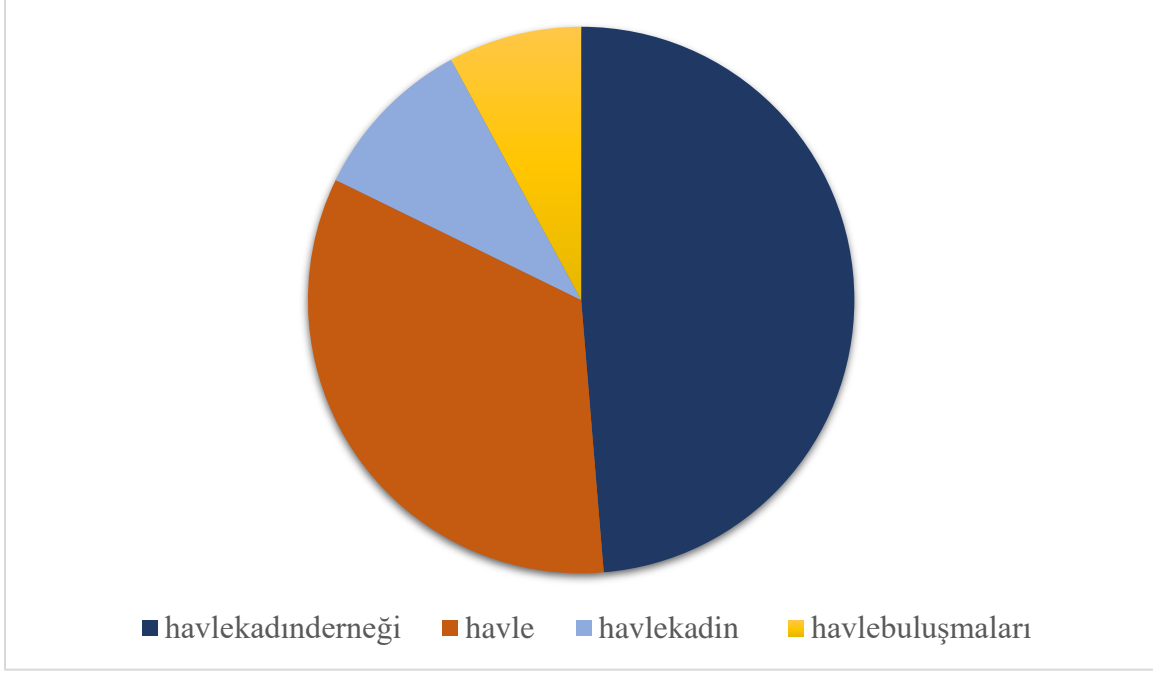
“Henüz bir araya gelemediğimiz kadınların da bu konuda benzer veya farklı dertleri olduğunu biliyoruz. Bir araya gelirsek bu dertleri paylaşabileceğimize, azaltabileceğimize ve çözüme kavuşturabileceğimize inanıyoruz. Gelin, bu çabayı birlikte büyütelim!” (URL-1).

“Reçel Blog, Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnsiyatifi ve Kadınlar Camilerde gibi oluşumlar kadınlar, özelde de Müslüman kadınlar için feminizm içerisinde yeni bir alan açtı. Biz de bu alanı genişleterek feminist hareketi büyütmeyi hedefliyoruz” (URL-2).

“Metropollerden taşraya ve şehir merkezlerinden mahallelere doğru yayılan, kendine feminist diyen veya demeyen ama son kertede erkek egemenliğine karşı mücadele eden kişilerin ve grupların sayısı hızla artıyor. Sosyal medya üzerinden örgütlenme ve kampanya yürütme pratikleri bu süreci pekiştiriyor. Sosyal medya sayesinde hem daha geniş kitlelere seslenmek hem bir araya gelme imkanı olmayan kadınların birbirlerinin deneyimlerinden öğrenmesi mümkün oluyor” (Çağatay 2020).

Kadınların giderek daha fazla sayıda enformel biçimlerde örgütlenerek sosyal medya üzerinden kampanyalar yürütmesini ve sosyal medyanın kitlelere ulaşma gücünün feminist örgütlenme sürecindeki önemini Havle Kadın Derneği’nin özellikle Instagram hesabındaki paylaşımlarında görmek mümkündür. Yapılan paylaşımların neredeyse hepsinde hashtag (#) kullanımı dikkat çekmiştir. Öyle ki Havle Kadın Derneği belli paylaşımlarıyla ‘hashtag feminizmi’ kavramının karşılığını da vermektedir. İnternet sitesindeki az sayıdaki yazıda kullanılan hashtagler yoğun olarak Instagram’da kullanılmıştır.

Şekil: 3. Havle Kadın Derneği Instagram Hashtag Kullanımı

Dijital aktivizmin hem örgütlenme hem de geniş kitlelere ulaşabilme gücünün bir yansıması Havle Kadın Derneği'nin Instagram paylaşımları bağlamında incelediğimizde en yüksek frekansa sahip beş hashtag Şekil-3'de görülmektedir. Bunlar frekanslarına göre; #havlekadınderneği, #havle, #havlekadin, #havlebuluşmaları olarak sıralanmıştır. Ayrıca Havle Kadın Derneği Instagram hesabındaki paylaşımlarına göre hashtag kullanımını çeşitli etiketlerle genişlettiğini de söylemek mümkündür.

"HIV ile yaşamak: Ne günah ne de ceza!" (URL-3).

HIV ile yaşayan bireylerin dini ve ahlaki damgalarla toplum içindeki ötekileştirilmesine karşı yapılan bu Instagram paylaşımının hashtag seçimi yine konuyla bağlantılı olan etiketlerden seçilerek oluşturulmuştur; #SesimiziYükseltiyoruz, #SıkçaDuyduklarımız, #havlekadin, #pozitifdayanışma, #HIV, #HIVaktivizmi, #AIDS hashtagleri ile yapılan paylaşımda dijital aktivizmdeki hashtag kullanımının önemini görmek mümkündür. Bu tarz bir kullanım Havle Kadın Derneği'nin hem benzer kitleleri kolaylıkla aynı hashtag altında toplanabilmesini sağlayacak hem de sosyal medya platformlarında daha görünür kılınabilmesine imkân verecektir.

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

“Kadınlar Camilerde isimli, kadınların camilere erişim sorunlarını mesele eden kampanya grubu geçtiğimiz hafta Fatih Camii’nde bu meseleleri konuşmak üzere bir buluşma düzenledi. Buluşmanın uluslararası bir TV kanalında haber yapılmasıyla sosyal medyanın yangın yerine dönüşmesi bir oldu” (Hülya 2018).

Dayanışma ve örgütlenme çabalarının dijital olarak yansması kadınların camilere erişim sorunlarını ele alan “Kadınlar Camilerde” kampanyası örneğinde de görüldüğü gibi kadınların bir araya gelerek sorunlarını paylaşma, çözüm üretme ve muhataplarıyla diyalog kurma çabaları bakımından önemlidir. Kampanya kapsamında, kadınların camilerde karşılaştıkları olumsuz deneyimleri paylaşmaları için çağrıda bulunulmuş ve İstanbul Müftülüğü ile görüşülerek talepleri iletilmiştir.

“Feminizmin sana kalsın. Bugün rahatça gezebiliyor, polis tarafından yaka paça gözüaltına alınmıyorsan müslüman bir erkeğe, Erdoğan’a teşekkür etmelisin” (Havle Kadın Derneği Instagram 2022).

Havle Kadın Derneği özellikle Instagram paylaşımları göz önüne alındığında birçok eleştiriyle ve iktidar söylemiyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle LGBTİ+ paylaşımları sosyal medyada ‘linç’ edilmelerine yol açacak kadar çok tepkiye maruz kalmıştır.

“Tüm “Örtüsüne Bürünen” Müslüman LGBTİ+’lara!” başlığıyla paylaşılan X (Twitter) gönderisi büyük tepkilere yol açmıştır (URL-4). Dijital aktivizmin içinde barındırdığı ve özellikle sosyal medya platformlarında sıklıkla görülen ‘linç kültürü’ bu paylaşım sonrası Havle Kadın Derneği’ne de uygulanmıştır. Fakat yapılan linçlerin yanında birçok destek mesajı da gelmiştir. Öyle ki bu paylaşım Havle Kadın Derneği’nin X platformundaki en çok beğeni alan gönderisi olmuştur. #onurayı #havlekadinderneği etiketleriyle yapılan paylaşım 650’den fazla beğeni ve 850’den fazla yeniden gönderim alarak derneğin en çok etkileşim alan paylaşımı durumundadır.

“Ben de muhafazakar bir aileden geliyorum ve bir zamanlar başörtülüydüm. Üstelik İmam Hatip okudum. Bu okuldan sonra üniversitede hayatımın şokunu yaşayacağım, her şeyi sorgulayacağım bir bölüme başladım: Sosyoloji. Ailemden ve o zamana kadar aldığım eğitimlerden çok başka bir şeydi bu. Kadını erkeği eşitti, din ve değerler sorgulanıyordu, liberal düşünülüyordu, “eşcinseller vardı!” (Hazancan 2018).

Eşcinsel Müslümanlar ve LGBTİ+ konuları Havle Kadın Derneği öncesinde özellikle Reçel Blog’da da yer verilen yazılarla paylaşılmıştı. Reçel Blog’un daha az interaktif yapısının bir sonucu olarak bu konudaki tepkiler Havle Kadın Derneği’ndeki kadar görünür olmamıştı.

Yine Reçel Blog ve Havle Kadın Derneği'nin İstanbul Sözleşmesi bağlamındaki paylaşımları da birtakım eleştiriler almıştır. *“Pes valla İstanbul sözleşmesini böyle masum göstermeniz karşısında hayretler içindeyim (URL-5)”*.

Elbette dijital aktivizm ve dijital örgütlenmenin sonucu olarak daha geniş bir kitle ile birçok kentte eş zamanlı yapılan 8 Mart gece yürüyüşleri, kutlamaları da Reçel Blog ve Havle Kadın Derneği'nin paylaşımlarında kendine yer bulmuştur.

“Yaklaşık 10 yıldır 8 Mart geldiğinde beni acayip bir heyecan sarıyor. Etkinlikten etkinliğe koşturmak, kadınlarla bir araya gelmek, birlikte yürümek, slogan atmak, İstiklalde o kalabalığı görmek” (Çamdereli 2018).

“Kuruluşumuzdan bu yana gerçekleştirecek ilk etkinliğimizi 4 Mayıs Cumartesi günü Bursa'da yapıyoruz. Bir seri olarak farklı şehirlerde aynı temada gerçekleştirilecek olan atölyelerimiz “Kadın, Beden ve Cinsellik” konusuna odaklanacak” (Özer 2019).

Havle Kadın Derneği'nin düzenlediği bu etkinlik, kadınların özel alandaki deneyimlerini ve mücadelelerini paylaşmaları için bir platform sunmayı amaçlamaktadır. Buna benzer etkinlikler Havle Kadın Derneği bünyesinde günümüze kadar devam etmiş, bu süreç içinde belki de dijital aktivizmin dernek için en önemli unsur haline dönüştüğü pandemi dönemi süresinde birçok etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu dönem gerçekleştirilen online etkinlikler ile birlikte Havle Kadın Derneği'nin görünürlüğü artarak daha geniş bir kitle elde etmiştir.

Son olarak, Reçel Blog ve Havle Kadın Derneği'nin dijital ortamda örgütlenme biçimi, kadınların ataerkil yapıya karşı verdikleri mücadelede kritik bir işlev üstlenmektedir. Sosyal medyanın, kamusal ve özel alan ilişkilerinin dönüşümü ile çeşitli dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen örgütlenme pratikleri, bu mücadelenin temel dinamikleri arasında yer almaktadır. Özellikle, Müslüman feminist bir dernek olarak konumlanan Havle'nin geliştirdiği söylemler, geleneksel kalıpların dışına çıkarak hem İslami feminizmin dijital aktivizmle ilişkisini hem de bu söylemin toplumsal alandaki yansımalarını önemli kılmaktadır.

İslami Feminizm

İslami feminizm teması, başörtüsü zorbalığı, eril tahakküm, muhafazakâr erkeklik ve İslami feminizmin gündelik eleştirisi olmak üzere dört farklı kod ile tanımlanmıştır. Çalışma kapsamında yapılan kodlamaların en fazla “İslami feminizmin gündelik eleştirisi” konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Eleştiriler kısmında Havle Kadın Derneği'nin Instagram hesabındaki gönderi yorumları dikkate alınmıştır. Yapılan eleştirilerde Havle Kadın Derneği genellikle gerçek İslam'a göre hareket etmemek, sapkınlık, Kur'an ayetlerini bozmak, Kur'an'ı iyi anlamamak, İslam ve feminizmi bir arada kullanmak konularında eleştirilmiştir. Aynı

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

zamanda Havle Kadın Derneği LGBTİ+ topluluğunu desteklediği için ve Kur’an ayetlerini bozduğu gerekçesiyle kafir olarak suçlanmaktadır. Bu konulara ilişkin başlıca eleştiriler aşağıdaki gibidir;

“Allah belanızı vermiş zaten. Rabbim size hidayet etsin. Hiç mi Lut aleyhisselamin kavminden ibret almıyorsunuz. Onlar da azmıştı ve namussuzluk yapıyordu. Kime ve neye destek verdiğinizize dikkat edin ey bacılarım” (URL-6).”

“Müslüman değil Münaфіksınız Müslümanlığın adını kullanıyorsunuz Kur’anda açıkça haram sayılan şeyi müslümanlıkla bağdaştırıyorsunuz!!!” (URL-7).

“Bu yüzden hiçbir feminizm İslami olamaz hele hele bu sayfanın sapkınlığını alenen ortaya koyan İslami LGBT ifadesi tam bir fitne anahtarıdır!!” (URL-8).

“Arkadaşlar kimse sizi zorla İslam üzere yaşamamız için zorlamıyor; alışkanlıktan ötürü İslam kurallarına uyuyorsanız bırakın gidin LGBT takılın ama hem müslümanım hem lgbt yim olmuyor” (URL-9).

Kur’an’ın klasik yorumunu benimsemiş olanlar, Havle’nin Kur’an’ı İslami feminist yaklaşım ile ele almasını sapkınlık olarak değerlendirmekte ve durumu Lut kavmine benzetmektedirler. Onlara göre, LGBTİ+ ve Müslümanlık bir araya gelemeyeceği gibi feminizm ve Müslümanlık da bir araya gelemez. Eleştiri yapan insanlar, Havle’nin İslam’a ve feminizme ilişkin fikirlerini Kur’an ayetlerini aracı ettikleri düşüncesiyle suçlamaktadırlar.

İslami feministler de aksine kadın üzerinde otorite kurmaya çalışan muhafazakâr erkeklığı ve Müslüman pratiklerin dayandığı ataerkil normları eleştirmektedir. Reçel Blog yazılarında İslami feministler sıklıkla muhafazakâr erkeklik kavramına değinmişlerdir. İslami feministler, erkek otoritesinden çıkan kavramlık ve velayet kavramlarının Kur’ani değil fihhi kurgular olduğunu, peygamberden sonraki nesillerin toplumsal eşitlik ruhunu sürdürmeyi bıraktığını, başörtüsü hakkında en çok erkeklerin konuştuğunu, İslam’da hep kadının konuşulduğunu, muhafazakar erkeklerin şımarık büyütüldüğünü ve sorumluluk almanın öğretilmediğini, muhafazakar erkeklerin feminizmi tehdit olarak gördüğünü, Müslümanlıktaki bir sorunu kadını kısıtlayarak çözmeye çalıştıklarını söylemektedirler. Bu konulara ilişkin blog yazıları şu şekildedir:

“Kadın üzerindeki erkek otoritesinin onaylayan kavramlık ve velayet kavramlarının Kur’ani değil fihhi kurgular olduğunu ve bu kurgulara dayanan kanunların artık İslam’ın adaletini yansıtmadığını öne sürüyoruz. Amacımız hem daha uygulanabilir hem de günümüz gerçekliğiyle uyumlu başka tefsirleri öne çıkarmaktır” (Üner 2022).

“Bir zamanlar zengin ve İslamcı bir adamla birlikteydim. Sınıfsal, politik ve kültürel kimliklerimizin farkında olmama rağmen neden tüm bunları göz ardı ettim bilmiyorum. Kendimi var etmeye çalıştığım her yerde beni yıkacak her şeyin sembolüydü; verdiğim

her mücadelede karşı tarafın sesiydi. Şimdi her şeyi unutmak istesem de doğrusu güzel zaman geçirdik. Sonrası malum: bitti. Ayrılmadık, terk edildim. Oje sürdüğüm için. Oje: ayrı dünyaların insanları olduğunuzu anlamanıza yarayan nesne” (Luka 2018).

“Geçtiğimiz günlerde yine kadınların sosyal yaşamı ile ilgili yorum yapan erkek bir hocaya denk geldik. Zat-ı alileri gene hiç bıkmadan kadının sosyal yaşamında kısıtlanması gerektiğini ifade etmekteydi. Bu fetvalar, yorumlar kendisinin asla vazgeçmediği alışkanlıklarından. Birçok Müslüman erkek gibi hiç durmadan, vazgeçmeden ümmetin sorunlarını yalnızca aile üzerinden algılayıp, sorunların çözümünü de kadınları sınırlandırmak üzerinden buluyor” (Kübüş 2019).

Diğer İslam ülkelerinden farklı bir modernleşme süreci geçiren Türkiye'nin, başörtüsü eksenindeki tartışmaları da farklı olmuştur. Başörtüsü takmak, belli bir kesimde hak ve özgürlük meselesi olarak savunulmuştur. Bu çalışmada başörtüsü zorbalığı kavramı, başörtüsü takmak isteyen ama yasalar gereğince takamayan kadınların yaşadığı psikolojik şiddeti, fiziksel şiddeti, ayrımcılığı, yalnızlığı, akran zorbalığını, istenilen mesleği yapamamayı, siyasal İslamcı olarak yaftalanmayı, politik bir eylem sergileyen kişi olarak görülmeyi içermektedir. Bu konuyla ilgili kadınlar kendi deneyimlerine ve anılarına yer vermişlerdir:

“Müslüman birkaç kızla arkadaş olduk falan derken lise 2'ye geldiğimde okulun kapısına kadar örtüyle gidebilecek cesarete ulaştım. Örtü kullanan arkadaşlar bilirler bunun nasıl bir eşik olduğunu. Yürek istiyor İstiklal Marşı okunurken kapıda örtüyü çıkarıp yamulmuş saçlarla lise bahçesine girmek. Zaten o kadar yüreklenemedim merak etmeyin, okula yaklaşırken çıkarıyordum tam kapıda değil. Ben tabii bu görüntüyü sahiplenmeye ve yaşamaya başladıkça psikolojik şiddete uğramaya da başladım kaçınılmaz bir şekilde. Yoldan geçen bir servisin camından kafasını çıkarıp “Sizden nefret ediyorum.” diye bağırın o kızı hiç unutmuyorum mesela; o da çocuk olduğu için radikaldi herhalde(radikal=çocuk). Ya da “Niye fotoğraf çekiniyorsun ki her yerin kapalı?” diyen teyzeyi de unutmuyorum... Lise 2'de neredeyse hiç arkadaşım yoktu sınıfta. “Makyaj yapmadığın ve erkek arkadaşın olmadığı için senle değil bla blayla takılıcam artık.” Diye yakın arkadaşı tarafından satılmış bir insandım” (Silahsız Avrat 2018).

“Ama çevrenizi saran insanlar (bu insanlar sınıf arkadaşlarınızdan iş arkadaşlarınıza, düzenli olarak gittiğiniz kuaförünüzden mağazada elbise seçmenize yardımcı olan görevliye kadar çeşitlilik gösterebilir) sürekli varsayımlar üzerinden konuşuyor, yaptıkları genellemelerle sizi boğuyor, alt kimliklerinizi hiçe sayarak karşınızda istediği gibi atıp tutuyor ve basmakalıp fikirleriyle bilmeden sizi bir güzel yaftalıyor, “Benim annem de başörtüsü takıyordu ama beni hiçbir zaman bu konuda zorlamadı aslında.” mahiyetindeki türlü türlü alçakgönüllü açıklamalarla kendinizi ifade etmeye çalışırken buluveriyorsunuz kendinizi. Yine o çevrenizdeki insanlar sırf şort giyiyorsunuz diye onlarla aynı fikirleri ve ideolojiyi paylaştığımız algısına kapılıp yine “ötekilere” karşı olan öfkesini her türlü aşağılama formunda kusarken içiniz sıkışmış vaziyette kendinizi o hor görülen gruptan ayırmaya çalışırken benzer ifadelere salıveriyorsunuz hemen: Benim ailem de dindar, ama alsa dinci değil. Kendi seçimlerimizi yapabilmemiz için bizi hep özgür bıraktılar” (Bercis 2018).

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

Tüm bunlarla birlikte Müslüman olup başörtüsü takmak istemeyen kadınlar da muhafazakâr çevreleri tarafından psikolojik şiddete, zorbalığa uğramışlardır. Başörtüsünü yanlış taktıkları gerekçesiyle ya da tesettür standartlarına uymadıkları için dinlerinin sorgulandıklarını, başörtülü kadınların homojen bir gruptan oluşmadığını dile getirmişlerdir:

“Muhafazakar bir ailenin kapanmamış kızıyım. 23 yaşına gelmiş olmama rağmen ailemin benden en büyük beklentisi örtünmem. Çünkü onların kızıyım, muhafazakar bir üniversitede okumayı tercih ettim. En yakın arkadaşlarımdan hepsi istinasız kapalı iken ben neden böyleydim? Bende ki “problem” neydi? Ailemin bunu sorgulaması yetmiyormuş gibi sokakta arkadaşlarımla yürürken yaşlı bir amcanın yanımıza gelip, “Hepsi kapalı, bir sen açıksın!” diye çıkışması yok muydu... Ergenliğe girdiğimde annem bu konuyu öyle bir hırs haline getirmişti ki yanından yürümemi istemiyor, benden utandığını ima ediyordu” (Z. 2018).

“Başkalarının tesettür standartlarına uymuyoruz diye düzenli olarak dinden çıkarılmaz; dinen aşağı görülmezdik. Eğer bir Instagram hesabınız varsa, örtülü birkaç kadın takip ediyorsanız ve onların paylaşımlarına yapılan yorumları okuyorsanız neden bahsettiğim gözünüzde canlanmış olmalı. Benim için başörtüsü mücadelesi artık dindarlara karşı vermek zorunda kaldığım bir mücadele. Zira bazı dindarlar örtü ile ilgili yaşadıkları travmaların bedelini kendilerinden sonra gelen nesillere ödetiyor gibi. Fakat yeni neslin tecrübelerini ve endişelerini anlamaya kapalıdır. Başörtülü kadınların homojen bir cemaatten oluşmadığını; hayatı (ve dini) yaşama, siyasi görüş, giyim tarzı gibi pek çok konuda toplumun herhangi bir başka kategorisi kadar çeşitli olduğunu (ve olabileceğini!) kabullenemiyorlar” (Mavi 2018).

Havle Kadın Derneği bu konu hakkında “Başörtüsüz Müslüman kadınlar da vardır” der ve devam eder “Başörtüsü inanç ve ahlaklılık ekseninde değil, hak ve özgürlükler ekseninde konuşulmalıdır. Başörtüsü yasakları da, zorunlu başörtüsü politikası da bizim mücadelemizin konularıdır” (Havle Kadın Derneği Instagram 2022). Zorunlu başörtüsü politikasına da karşı duran Havle Kadın Derneği İran’daki örtünme zorunluluğunu eleştirmiş, 2022 yılında İran’da “başörtüsü kurallarına uymadığı” için ahlak polisi tarafından darp edilen Mahsa Amini’nin ölümünü ve zorunlu başörtüsü politikalarını eleştiren videolarını Instagram platformunda paylaşmıştır (URL-11).

Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog bunlarla birlikte eril tahakküme de dikkat çekmektedirler. Bu noktada özellikle erkeklerin uyguladığı şiddet karşımıza çıkmaktadır. Havle Kadın Derneği paylaştığı gönderilerle ve Reçel Blog sitesinde yayınlanan blog yazılarıyla kadın cinayetlerine, aile içi şiddete ve erkeklerin cinsel istismarlarına dikkat çekilir. Instagram gönderilerinde ve blog yazılarında sıklıkla #KadınaŞiddeteSon etiketini kullanılmaktadır. Şiddetin yanı sıra baskı ve gözetim ile hem toplumdaki erkekler hem de aile içindeki erkekler kadınları tahakküm altında tutmaktadır. Reçel Blog’da yazan bazı kadınlar, babaları tarafından

edepli hareket etmeye, başörtüsü takmaya zorlandıklarından bahsetmekte ve bazen kısıtlama olmasa bile baba figürü tarafından gözetlendiklerini ifade etmişlerdir. Bir blog yazısında şunlar yazılmıştır: *Hikâye çocukluğumda başlıyor, çocukluğumdan sonra üzerime çöken o ağır hüznle. O hüznün kaynağını çok sonradan keşfettim: Babamın bende bıraktığı izler. Babamın kendi zihniyle inşa ettiği hapisanede ailecek, hep beraber yaşamışız meğer, ben ancak anlıyorum. Hapishane tam bir Panoptikon. Kimse sizi doğrudan gözetlemiyor. Hiçbir hareketiniz doğrudan kısıtlanmıyor. Ama hep biliyorsunuz, o gözler üzerinizde* (Anonim 2022). Kadınlar böylesi bir Panoptikon'a mahkûm olmamak için ev içi alana hapsedilerek sadece çocuk ve yaşlı bakımını üstlenmeye mahkûm edilmesine karşı çıkmışlardır. Bu Panotikon'dan çıkışın eğitim ve ekonomik özgürlük olduğunu söyleyebiliriz. Havle Kadın Derneği, kadınların istihdamının çok düşük olmasına dikkat çekerek, Instagram'a "*Kadınların Nafaka Hakkına Dokunmayın*" başlıklı gönderiyi yayınlamışlardır (URL-10). Havle, bu noktada hem kadınların büyük bir çoğunluğunun iş hayatında olmamasına hem de nafaka hakkına el konulmasına dikkat çekerek kadınların içinden çıkılmaz bir tahakkümle karşı karşıya gelmesine odaklanmışlardır. Reçel Blog sitesinde ise bu konuyla ilgili boşanmış kadınların hem çalışma hayatına girmekte hem de tazminatını almakta, çocuklarına bakmakta zorlandıklarından ve boşanmaların yokuşa sürüldüğünden bahsedilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İslami feminizmin dijital aktivizmi üzerine yürütülen bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye'de İslami feminizmin dijital platformlar üzerinden kendini ifade etme ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde yer alma süreçlerinde hâlâ çeşitli yapısal ve kültürel zorlukların süregeldiğini ortaya koymuştur. İslami feminizmin dijital alandaki etkinliklerini ele alan bu çalışmada Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda; "Gender Jihad", "Dijital Aktivizm" ve "İslami Feminizm" olmak üzere üç ana tema belirlenip incelenmiştir. Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog internet sitesi yazılar ile sosyal medya paylaşımları üzerine yapılandırılmış olan çalışmada elde edilen ilk bulgu, klasik fıkıh anlayışına karşı olan ve dini bir revizyonun gerekliliğini savunan feminist kadınların dijital örgütlenmedeki varlığıdır.

Çalışma boyunca dijital aktivizmin İslami feminizm içerisindeki rolü sosyal medya platformları ve internet siteler üzerinden incelemiştir. Elde edilen bulgular, İslami feministlerin çevrimiçi ortamlarda seslerini duyurmak ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde etkili bir aktör haline gelmek için sosyal medyanın sunduğu olanakları nasıl kullandığını ortaya koymaktadır. Özellikle Twitter (X) ve Instagram gibi platformlar, İslami feministlerin daha

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

geniş kitlelere ulaşmasına ve kadın hakları konusunda farkındalık yaratmasına imkân sağlamaktadır. Bununla birlikte, çevrimiçi ortamda karşılaşılan zorluklar ve dijital nefret söylemi de İslami feministlerin mücadelesini zorlaştıran unsurlar olarak tespit edilmiştir.

İslami feminizme çevrimiçi ortamlarda yapılan gündelik eleştiriler tespit edilmiştir. Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog’un dijital ortamlarda ürettikleri LGBTİ+ bireylere destek veren paylaşımlar ve Kur’an ayetlerinin ataerkil söylemlerine getirdikleri yorumlar nedeniyle ağır gündelik eleştirilere maruz kalmışlardır. Kur’an’dan sapma ya da Kur’an ayetlerini bozma gibi kavramlarla itham edilmektedirler. Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog’un, Kur’an ayetlerini ataerkil yorumlardan arındırma çabaları, geleneksel anlayışlarla çatışırken, bu durumu sorgulayan bireylerin ve toplulukların sesini yükseltmesi, toplumsal değişim taleplerinin bir parçası haline gelmektedir.

Çalışmanın bulguları, dijital linç kültürünün varlığını bu platformların feminist hareketleri için güvensiz bir ortam haline dönüştürebileceğini göstermektedir. Her ne kadar ‘linç’ faktörü olumsuz bir argüman olarak karşımıza çıksa da çalışmada elde edilen bulgular bu söylemlerin aslında Havle Kadın Derneği’nin görünürlüğüne arttırdığını ortaya koymuştur. Tepkiye maruz kaldıkları paylaşımlara gelen destekler ile nefret söylemlerini tersine çevirebilmişlerdir. Ayrıca, çevrimiçi atölyeler ve kadın haklarına ilişkin dijital kampanyalar, kadınların sadece çevrimiçi alanda değil, aynı zamanda çevrimdışı toplumsal hareketlerde de daha aktif bir şekilde yer almasını sağlamıştır.

Sonuç olarak, Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog’un çevrimiçi etkinlikleri, geleneksel feminist hareketlerden ayrışan İslami feminist bir söylemin nasıl yapılandırıldığını göstermiştir. Bu platformlar, İslami değerler ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi yeniden yorumlayarak bunu dijital dayanışma içerisinde feminist bir perspektifle geliştirmişlerdir. İslami feminizmin dijital aktivizm aracılığıyla kendisine önemli bir alan açtığı görülmekte, ancak bu alanın sürdürülebilirliği ve etkinliği için hem toplumsal hem de dijital platform bazlı iyileştirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog gibi platformların öncülüğünde, İslami feministlerin çevrimiçi toplulukları güçlendirme ve dayanışma oluşturma çabaları, küresel feminist hareketin daha kapsayıcı ve çok sesli bir yapı kazanmasına katkı sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

The main aim of this study is to render visible the digital activism dimension of Islamic feminism, which has been gradually increasing its effectiveness in Turkey, especially after the 1990s. Specifically, the research focuses on the digital activist action repertoire of Islamic feminist movements in the context of Havle Women's Association and Reçel Blog. Havle Women's Association, which defines itself as Islamic Feminist, and Reçel Blog, which appears as an important aspect of digital activism, have been determined as the main universe of this research. Within the scope of the study, the digital posts of women who are active within the association and on the Reçel Blog page and who define themselves as Islamic Feminists were focused on. The main aim of the research is to determine through what kind of experiences women try to make an Islamic feminist movement visible both in the digital field and in everyday life.

When the literature on Islamic Feminism is examined, it is found that various studies have been conducted on the subject (Güç 2008; Gürhan 2010; Altıparmak and Budak 2020 Parmaksız and Öztan 2021). However, it is seen that these studies generally include a theoretical discussion. However, in this study, the experiences of women who define themselves as Islamic feminists will be made visible through their experiences and digital posts made through their own 'words'. This feature of the study also emphasises the unique aspect of the research. Therefore, this study is important in terms of understanding the experiences of women who define themselves as Islamic feminists on the one hand, and making visible the dynamics arising from the combination of traditional Islamic values and contemporary digital platforms on the other. Finally, in order to comprehend how Islamic feminism in Turkey is shaped and transformed through digital activism, it can be said that the main construct of the study has been determined in the context of the principles of semantic sociology.

This research is based on new principles and understandings both in terms of literature and methodology. The focus on social movements driven by Islamic thought combined with the feminist paradigm, which is fed by a critical epistemology, brings with it new methodological and theoretical discussions and practices.

Thus, in the theoretical part of the study, a theoretical discussion on the meeting point of Islamic feminism with digital activism was tried to be carried out. Since digital data will be handled in the applied field research part of the study, a methodological framework has been tried to be built by adhering to qualitative research methods. Within qualitative research

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

methods, the design of this research has found itself as a case study. Because in this study, discrete social positions such as Islam and feminism, which appear to be different foci, were tried to be handled together. Havle Women's Association and Reçel Blog, which bring together these disparate social positions in Turkey, are taken as a case (example). The case study design is defined as ‘an empirical study of a contemporary phenomenon in the context of its own reality, especially when the boundaries between phenomenon and context are not clear enough’ as a case study design. As Yin states, in fact, the case study design reveals the relationship between the phenomenon and the context other than what appears to be related to a social phenomenon. Therefore, Havle Women's Association and Reçel Blog, which are the main focus of this study combining feminism, Islam and activism, are positioned as quite distinct cases.

It is also important that this study, which is structured according to the case study design of qualitative research methods, is methodologically based on the context of historicity and comparison. It can be said that a comparative methodological approach (Qyen 1990) has been adopted, especially on historical phenomena.

The main data collection technique in this study, which was conducted by adhering to qualitative research methods and case study design, is document and document analysis. Havle Women's Association's web page and isntagram posts (2018-2024) and Reçel Blog posts are among the main documents of this study. In addition, a YouTube analysis of the documentary ‘Both Muslim and Feminist’ was also conducted to support the data analysis of the study. Therefore, this study is quite remarkable due to the features it carries within itself. Because on the one hand, while the research focuses on digital activism as a subject, on the other hand, the analysis method and technique of the research itself is carried out through digital data. This unique feature of the research is also very valuable in terms of the validity and reliability of the study.

The digitally produced blog posts and social media posts included in the scope of the research cover the period between 2018-2024. From such a universe, documents and social media posts were included in this research through the criterion sampling technique. There are several main reasons for choosing 2018 as the starting point of the research. The first of these is that Havle Women's Association was established in 2018. Therefore, within the scope of the study, the posts made by the association from the beginning to the present day have been discussed. Thus, it has become possible to follow the process of change in the association's social struggle and the pursuit of rights in the historical course. On the other hand, the launch

of Reçel Blog, one of the main focus groups of the research, is a little older, in 2014. In fact, it is possible to say that Havle Women's Association is an area of social struggle for women who organise and come together around Reçel Blog. Thus, it has become possible to follow the digital activist sharing and processes of the two research units that are intertwined. As a result, all data and documents obtained during the study were analysed through Maxqda 2024 software by adhering to the content analysis technique.

**Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist
Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği**

KAYNAKÇA

- Acar, F., Altunok, G. (2009). *Paths, Borders and Bridges. Impact of Ethnicity and Religion on Women’s Movement in Turkey*, In *QUING Conference*.
- Altıparmak, Ş., Budak, H. (2020). İslami Feminizm ve Türkiye'deki Yansımaları, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (4), 21-41.
- Anonim. (2022, 24 Ocak). Kişisel Tarihim(iz)e Bir Not. <http://recel-blog.com/kisisel-tarihimize-bir-not/> (Erişim: 23.04.2024).
- Arat, Y. (2016). Islamist Women and Feminist Concerns in Contemporary Turkey: Prospects for Women’s Rights and Solidarity, *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 37(3), 125-150. Doi: <https://doi.org/10.5250/fronjwomestud.37.3.0125>
- Badran, Y. (2002). Islamic Feminism: What's in a Name?. <http://www.feministezine.com/feminist/international/Islamic-Feminism-01.html>
- Barlas, A. (2001). The Qur'an and Hermeneutics: Reading the Qur'an's Opposition to Patriarchy1, *Journal of Qur'anic Studies*, 3(2), 15-38. Doi: <https://doi.org/10.3366/jqs.2001.3.2.15>.
- Barlas, A. (2002). *Believing Women in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of The Qur'an*, Texas: University of Texas Press.
- Bercis. (2018, 28 Şubat). Sonu Gelmeyen Kendini Açıklama İhtiyacı. <http://recel-blog.com/sonu-gelmeyen-kendini-aciklama-ihtiyaci/> (Erişim: 14.05.2024).
- Çağatay, S. (2020, 19 Aralık). Türkiye feminizminde gündemler, örgütlenme biçimleri ve siyaset stratejileri: ‘Sistem-dışı’ni yeniden düşünmek. <https://www.havlekadin.com/feminist-bilgi/turkiye-feminizminde-gundemler-orgutlenme-bicimleri-ve-siyaset-stratejileri-sistem-disini-yeniden-dusunmek/> (Erişim: 26.04.2024).
- Çamdereli, R. (2018, 7 Mart). 8 Mart'ta Karnımda Kelebekler. <http://recel-blog.com/8-martta-karnimda-kelebekler/> (Erişim: 24.04.2024).
- Göktürk, G., Çakır, R. (1987). Türbanlı Feministler, *Nokta Dergisi*, 5(50), 46-57.
- Göle, N. (1997). The Gendered Nature of the Public Sphere, *Public Culture*, 10(1), 61-81. Doi: <https://doi.org/10.1215/9780822375135-005>
- Göle, N. (2011). *Modern Mahrem-Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2013). *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Güç, A., (2008). İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 649-673.
- Gürhan, N., (2010). Toplumsal Cinsiyet ve “İslami Feminist Söylem”, *Contemporary Perceptions of Islam in The Context of Science, Ethics, and Art, International Symposium*, 365-383.
- Havle Kadın Derneği Instagram. (2022, 11 Ekim). Öznesi olmayan herkes “başörtüsü sorununu” konuştuğuna göre şimdi sıra bizde. <https://www.instagram.com/havlekadin/p/CjkfaRJC9I/> (Erişim: 26.04.2024).

- Hazancan. (2018, 11 Mayıs). Benim Dinim Bunları Söylemek İstemiş Olamaz. <http://recel-blog.com/benim-dinim-bunlari-soylemek-istemis-olamaz/> (Erişim: 26.04.2024).
- <https://www.havlekadin.com/feminist-bilgi/musulman-aile-yasalarindaki-ataerki-dnasini-cozumlemek/> (Erişim: 15.04.2024).
- Hülya. (2018, 9 Nisan). Siz Camide Yenisiniz Galiba?. <http://recel-blog.com/siz-camide-yenisiniz-galiba/> (Erişim: 26.04.2024).
- Kübüş. (2019, 7 Kasım). Herhangi Bir Şey Söylemek Zorunda Mıyız?. <http://recel-blog.com/herhangi-bir-sey-soylemek-zorunda-miyiz/> (Erişim: 20.04.2024).
- Kütük Kuriş, M. (2022, 19 Aralık). İslami Feminizm(ler)in İmkan ve Sınırları. <https://www.havlekadin.com/feminist-bilgi/islami-feminizmlerin-imkan-ve-sinirlari/> (Erişim: 20.04.2024).
- Kvakhadze, A. (2020). Gender and Jihad: Women from the Caucasus in the Syrian, *Conflict. Perspectives on Terrorism*, (1482), 69-79
- Luka. (2018, 3 Eylül). Bedenimle Barışmadan Öfkemi Yenemedim. <http://recel-blog.com/bedenimle-barismadan-ofkemi-yenemedim/> (Erişim: 15.04.2024).
- Mavi. (2018, 18 Mayıs). Madem Normalleştik, Ben Bunları Neden Yaşıyorum?. <http://recel-blog.com/madem-normallestik-ben-bunlari-niye-yasiyorum/> (Erişim: 21.04.2024).
- Mir-Hosseini, Z. (2005). Women and Politics in Post-Khomeini Iran: Divorce, Veiling and Emerging Feminist Voices, *Women and Politics in the Third World*.
- Mir-Hosseini, Z. (1998). Rethinking Gender: Discussions with Ulama in Iran, *Critique: Journal for Critical Studies of the Middle East*, 7(13), 45-59. Doi: <https://doi.org/10.1080/10669929808720130>.
- Mir-Hosseini, Z. (2006). Muslim Women's Quest for Equality: Between Islamic Law and Feminism, *Critical Inquiry*, 32(4), 629-645. Doi: <https://doi.org/10.1086/508085>.
- Moghadam, V. M. (2002). Islamic Feminism and Its Discontents: Toward a Resolution of the Debate, *Signs*, 27(4), 1135-1171.
- Najmabadi, A. (1998). Feminism in an Islamic Republic: 'Years of Hardship, Years of Growth, *Islam, Gender, and Social Change*, Y. Y. Haddad and J. L. Esposito (Eds.), New York: Oxford University Press.
- Olgaç Özbek, Z. (2018, 9 Mart). Dikkatleri Üzerimize Çekelim. <http://recel-blog.com/dikkatleri-uzerimize-cekelim/> (Erişim: 23.04.2024).
- Özer, Ş. (2019, 27 Nisan). Havle Atölyeleri: Kadın, Beden ve Cinsellik. <http://recel-blog.com/havle-atolyeleri-kadin-beden-ve-cinsellik/> (Erişim: 29.04.2024).
- Parmaksız, B., Öztan, B., (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye'de İslami Feminizm ve Havle Kadın Derneği, *Tezkire Dergisi*, 74(2), 125-157.
- Piedalue A., Gilbertson, A. ve Raturi, M. (2021). A Majoritarian View of 'Gender Justice' in Contemporary India: Examining Media Coverage of 'Triple Talaq' and 'Love Jihad', *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 44(4), 739-755.
- Qyen, E. (1990). The Imperfection of Comparisons, *Comparative Methodology-Theory and Practice in Internationak Social Research*, London: Sage Publications.
- Saldana, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı*, A. Tüfekçi-Akcan ve S. N. Şad (Çev.), Ankara: Pegem Akademi.

Türkiye’de İslami Feminist Hareketin Dijital Aktivist Yansımaları: Havle Kadın Derneği ve Reçel Blog Örneği

- Silahsız Avrat. (2018, 8 Ocak). Nasıl Liboş Oldum. <http://recel-blog.com/nasil-libos-oldum/> (Erişim: 25.05.2024).
- Tohidi, N. (2003). Islamic Feminism: Perils and Promises, *Middle Eastern Women on the Move*, 135-146.
- Üner, E. (2022, 25 Mart). Müslüman Aile Yasalarındaki “Ataerki DNAsı”nı Çözümlemek.
- URL-1: “Kadınlar Camilerin Neresinde?: Kovulduğumuz Yerden Camiye Geri Dönüyoruz”. (2018, 14 Mart). <http://recel-blog.com/kadinlar-camilerin-neresinde-kovuldugumuz-yerden-camiye-geri-donuyoruz/> (Erişim: 26.04.2024).
- URL-10: “Kadınların Nafaka Hakkına Dokunmayın!”. (2019, 13 Haziran). <https://www.instagram.com/p/BypPs1IpZbY/> (Erişim: 22.05.2024).
- URL-11: Instagram (2023, 16 Eylül). <https://www.instagram.com/p/CxQkPSDIJmt> (Erişim: 22.05.2024).
- URL-2: “Biz Kimiz?”. <https://www.havlekadin.com/biz-kimiz/> (Erişim: 26.04.2024).
- URL-3: “HIV’le Yaşamak: Ne Günah Ne de Ceza”. (2024, 26 Nisan). <https://www.havlekadin.com/feminist-bilgi/hivle-yasamak-ne-gunah-ne-de-ceza/> (Erişim: 26.04.2024).
- URL-4: “Tüm “Örtüsüne Bürünen” Müslüman LGBTİ+’lara!”. (2022, 26 Haziran). <https://x.com/HavleKadin/status/1541014153162260481> (Erişim: 26.04.2024).
- URL-5: “İçinde şiddet olan bir aileyi korumak şiddeti beslemektir, şiddeti normalleştirmektir. Toplumdaki şiddet dilini yüceltmektir”. (2019, 25 Ağustos) https://www.instagram.com/p/B1lyeUMp_V9 (Erişim: 26.04.2024).
- URL-6: Instagram (2021, 9 Mart). https://www.instagram.com/p/CMNYZC_pb3v/ (Erişim: 26.05.2024).
- URL-7: “Biz Kimiz?”. (2021, 14 Ekim). <https://www.instagram.com/p/CVAWZidA63Y/> (Erişim: 26.05.2024).
- URL-8: “Konca Kuriş (1961-1998)”. (2022, 20 Nisan). <https://www.instagram.com/p/Cck7EwGtFIY/> (Erişim: 27.05.2024).
- URL-9: “Logomuzu yeniledik!”. (2021, 4 Ekim) <https://www.instagram.com/p/CUmyFvto0cd> (Erişim: 27.05.2024).
- Wadud, A. (1999). *Qur’an and Woman-Rereading The Sacred Text from a Woman’s Perspective*, Oxford: Oxford University Press.
- Wadud, A. (2006). *Inside the Gender Jihad-Women’s Reform in Islam*, Oxford: Oneworld Publication.
- Wadud, A. (2008). *Inside the Gender Jihad Women’s Reform in Islam*, Oneworld Publications.
- Wadud, A. (2020, 19 Aralık). Yerelleşme Feminizme Giden Yoldur. <https://www.havlekadin.com/feminist-bilgi/yerellesme-feminizme-giden-yoldur/> (Erişim: 24.04.2024).
- Wadud, A. (2022). The Ethics of Tawhid over the Ethics of Qiwanah, *Men in charge*, 59-61.
- Yamani, M. (1996). *Feminism and Islam: Legal and Literary Perspectives*, NYU Press.
- Yin, R., K., (2003). *Case Study Research: Design and Methods*, London: Sage Publications.

Z. (2018, 17 Eylül). Yanacakmışım. <http://recel-blog.com/yanacakmisim/> (Erişim: 18.05.2024).

Makale Bilgisi/Article Information

<i>Etik Beyan:</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilir.	<i>Ethical Statement:</i>	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler veya kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	<i>Conflict of Interest:</i>	The authors declare that declare no conflict of interest.
<i>Yazar Katkı Beyanı:</i>	Birinci yazarın makaleye katkısı %40, ikinci ve üçüncü yazarın makaleye katkısı %30'dur.	<i>Author Contribution Declaration:</i>	The contribution of the first author to the article is 40%, the contribution of the second and third authors to the article is 30%.
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır.	<i>Financial Support:</i>	The study received no financial support from any institution or project.